

שיעורי ליל שבת

שיעור מורינו הגאון רבי מרדכי בונם זילברברג שליט"א

גליון מס' 106 – תשע"ח

בית הכנסת המרכזי שיכון ה'

מי שאינו יכול לדבר באופן זמני, האם מחויב לשמוע שניים מקרא ואחד תרגום מפי אחרים?

דרגתו המופלאה של מרן רה"י זיע"א

סיפר לי הגאון רבי דוד הלל שליט"א ראש ישיבת ברכת אפרים לצעירים ורב ביה"כ חניכי הישיבות ב"ב, שבשנת תשל"ד הוא למד בישיבת פונביז' לצעירים וזכה לשבת ליד מרן זצ"ל, ויום אחד בתחילת השבוע הוא שם לב שבראש זקנו הארוך של רבינו מתחת לסנטר תקוע מסמר, ומחמת הבושה הוא נמנע מלהודיע לרבינו על כך, וכך בשאר הימים הבאים הוא נוכח לדעת שעדיין המסמר נמצא בזקנו של רבינו.

אלא שביום שישי כיון שידע הגר"ד הלל שרבינו נזהר מאוד על טלטול בשבת התגבר על בושתו והעיר לרבינו על זה, וחיפש רבינו בזקנו ולא מצא וביקש מהגר"ד הלל שיוציאו, וכך הוי שהוציא את המסמר והתברר שהוא באורך של עשר סנטימטר וחיך רבינו והתפלא כיצד הגיע מסמר כזה לזקנו. 'אשרי עין ראתה זאת!'

בגמ' בברכות (ח.) איתא "לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הציבור ואפילו עטרות ודיבון שכל המשלים פרשיותיו עם הציבור מאריכין לו ימיו ושנותיו", ובש"ת רדב"ז (ח"ג תכ"ה, והביאו הפמ"ג בס' רפ"ה) נשאל בסומא או חולה בעיניו שאינו יכול לקרות האם מחויב לילך אצל אחר ולשמוע מפיו את קריאת השמו"ת או לאו.

וכתב בתוך דבריו וז"ל "ומ"מ נראה לי דאפי' למ"ד סומא חייב במצוות, פטור מחיוב זה דכיון דדברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בע"פ וזה א"א בכתב דהא אינו רואה, וכן פטרינן ליה מכל מצוות התלויות בראיה אפי' שהם מן התורה כגון לעלות וליראות ועדות, וכ"ש דפטור מחיוב זה דהוי מדרבנן בעלמא, ואע"ג דהכא אפשר ע"י שמיעה לא מצינו דבר שיהיה פטור ע"י עצמו משום דלא שייך ויתחייב ע"י אחרים" עכ"ד.

ומבואר מדברי הרדב"ז שמצוה שאינו יכול לקיים בעצמו פטור מלקיימה ע"י אחרים, דהאפשרות לצאת ע"י אחרים אינה גורמת לו להיחשב כמחויב בדבר שיצטרך ללכת אצל אחר ולשמוע מפיו.

אמנם בש"ת שאגת אריה (סימן ו') כתב בפשיטות שמי שאינו יכול לקיים המצוה בעצמו אלא מפי אחרים נחשב שפיר כמחויב בדבר ומחויב לילך ולשמוע המצוה מפי אחרים, והכי תורף דבריו שם 'וכמו שבמדבר רביה רחמנא שיוצא יד"ח בקריאת אחר לכתחילה, הוא הדין נמי לנשתתק אע"פ שניטל דיבור פיו, מ"מ דיבור פיו של חבירו במקומו עומד לצאת הוא בשמיעתו משום 'שומע כעונה' כשאר כל אדם שאינו אלם'.

ונמצא לכאור' דלדעת הרדב"ז מי שעבר ניתוח במיתרי הקול ואסור לו לדבר כלל במשך כשבועיים ימים שאינו חייב בזמן זה במצוות התלויות בדיבור כגון ק"ש, תפילה, קידוש ושאר מצוות 'וזו לא שמענו'.

והנה לגבי אדם הנמצא באמצע שמו"ע כתב השו"ע (בסי' ק"ד ס"ז) 'דאינו פוסק לא לקדיש ולא לקדושה אלא ישתוק

ויכון למה שאומר שליח ציבור ויהא כעונה', ובביאור הלכה (שם ד"ה ויהי כעונה) כתב 'ועיין בבית יוסף ובדרכי משה דעצם דין זה אם מותר לשתוק ולשמוע תליא בפלוגתא דיש אומרים דכיון ששומע כעונה הוא כעונה ממש אסור מטעם הפסק ואעפ"כ הכריע להקל מטעם המנהג'.

ועכ"פ מבואר בדברי השו"ע שאע"פ שלמתפלל עצמו אסור להפסיק באמצע שמו"ע לצורך עניית קדיש וקדושה אפ"ה מחויב הוא לשתוק ולשמוע אותם מפי הש"ץ, ולפי דברי הרדב"ז צ"ע מדוע מחויב הוא לצאת מפי הש"ץ הרי אינו יכול לאומרם בעצמו.

ויש לחלק בין הדברים, דהיכא שעומד באמצע שמו"ע אינו יכול לענות קדיש וקדושה מבחינה טכנית בלבד כיון שאסור לו להפסיק באמצע שמו"ע אך אין לו מניעה בעצם להוציא את המילים מפיו, אך הרדב"ז קאי בסומא שחסרון ראייתו הוא חסרון בעצם גופו ולכך אינו מחויב כלל במצוה אפי' בשמיעה ע"י אחרים.

אלא שיש להסתפק במי שהוא חולה זמנית ואינו יכול לדבר כלל האם זה נחשב כחסרון בעצם ואינו מחויב לשמוע הברכה מאחר, או שזה מוגדר כחסרון טכני כיון שחסרון הקול הוא חסרון זמני ועליו לשמוע הברכה מאחר כדינו של הנמצא באמצע שמו"ע.

אמנם במ"ב בהלכ' תפילין (ל"ט ס"ק ט') כתב בשם המג"א דמי שנקטעה ידו השמאלית אע"פ שאינו בקשירה יכול לכתוב תפילין דגברא בר חיובא הוא אלא פמא הוא דכאיב ליה, ומבואר להדיא שלא כדברי הרדב"ז דאף בחסרון קבוע נחשב האדם לבר חיובא.

העובר ניתוח במיתרי הקול ואינו יכול לדבר כיצד יתפלל?

והנה אנשים שעברו ניתוח במיתרי הקול או שאיבדו את קולם לתקופה קצרה יוצאים יד"ח תפילת שחרית ומנחה מפי הש"ץ, אך בתפילת מעריב שאין בה חזרת הש"ץ אין להם אפשרות כזו, והציע חכ"א שיתפללו מנחה גדולה מפי שליח ציבור, ולאחר פלג המנחה יתפללו מעריב כדעת רבי יהודה מפי ש"ץ שמתפלל באותה העת מנחה קטנה.

ונשאל ע"כ רבינו מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א ואמר שלא יוצא בכך כיון שאי אפשר לצאת יד"ח תפילת ערבית משליח ציבור שמתפלל באותה העת תפילת מנחה, ויש לתמוה על דברי הגר"ח קניבסקי שליט"א מדברי השערי תשובה (סי' ק"ח סק"א) שכתב בשם הברכי יוסף דמי שנאנס ולא התפלל ערבית, ולאחר שהתפלל שחרית בלחש לשם חובה כיון לצאת בתפילת הש"ץ לשם תשלומי תפילת ערבית שיצא ידי חובתו, ואע"ג שהש"ץ מכון להוציא את מי שאינו בקי בתפילת שחרית והוא מתכוין לשם ערבית לית לן בה כיון שהברכות כי הדדי נינהו.

הרי מבואר דמי שלא התפלל ערבית יכול לצאת יד"ח תשלומי ערבית מפי הש"ץ המתפלל שחרית אע"ג שתפילת התשלומין מוגדרת כתפילת ערבית כפי שדקדק השערי תשובה בלשונו, וא"כ מדוע שלא יצא יד"ח תפילת ערבית מפי הש"ץ המתפלל תפילת מנחה.

וענה ע"כ מרן הגר"ח על אתר דדוקא במקרה דידן אינו יוצא ידי חובה דהוי תרתי דסתרי שהרי הוא מתפלל תפילת ערבית כדעת רבי יהודה והש"ץ מתפלל מנחה כדעת רבנן, אבל במקרה של השערי תשובה אין סתירה בין תפילת הש"ץ לכוונת השומע דזמן תשלומי ערבית הוא בתפילת שחרית, ועל כן במקרה דידן אין לאותו חולה עצה אלא להשלים את תפילת ערבית למחרת מפי הש"ץ המתפלל שחרית. (נכתב ע"י אחד השומעים)

הספדו של מורינו המרא דאתרא הגרמ"ב זילברברג שליט"א במלאות השלושים לפטירתו של רבינו הגדול מרן הגראי"ל שטיינמן זצוק"ל בהיכל הכולל 'צילו של היכל' ירושלים העתיקה תובב"א

היום יום השלושים לפטירתו של מרן ראש הישיבה זצוק"ל, שמעתי פעם מהראש ישיבה שהרב מפוניבז' היה עילוי גדול מאוד ואת כל העילוישקט שלו הוא מסר למען הקמת עולם התורה, הוא יכל לחדש בכל התורה כולה ולהיות המרביץ תורה הכי גדול בעולם ואת הכל הוא מסר למען הישיבות שהוא הקים, והמשיך רבינו אבל תורה זה יותר חשוב, אך הוסיף כי אצל הרב מפוניבז' שרוב בנינה של תורה זה ממנו יכול להיות שזו דרגה יותר גדולה מלימוד התורה בעצמה, אך זה דוקא אצלו באופן מסוים.

רבינו ראש הישיבה אמר פעם שרבי אהרן קוטלר אחד הפך את כל אמריקה, אמריקה היתה שממה רוחנית, תראו מה יהודי אחד יכול לעשות, והוסיף שהחזו"א עשה כן בארץ ישראל, כל מצוות התלויות בארץ הכל הכניס החזו"א והקים את בני התורה בא"י.

רבתי, מרן ראש הישיבה הקים בדורינו את כל עולם הישיבות, את כל עולם הכוללים בארץ ובעולם, זה לא יאומן מאות כוללים, מאות ישיבות, בתי חינוך, חידרים, לבנים, לבנות, יש מקומות בחוץ לארץ כמו צרפת שלא ידעו כמעט מה זה מושג של ישיבה, בזמן שראש הישיבה יצא לצרפת אנשים שם שהיו מדברים איתם על ישיבה היו אומרים איך אפשר להיות בלי איזה מקצוע, אך כשהם ראו את היהודי הקדוש הזה צנום חלש בגיל שעל פי הוראת הרופאים לא יוצאים לחוץ לארץ הם לא יכלו לעמוד מול המראה הזה, משפחות יהודיות שלמות בצרפת שולחים את בניהם לישיבה ולא לאוניברסיטה, מי שידע מה שנעשה שם מבין על מה אני מדבר ואיזה מהפכה התרחשה, יהודי אחד הפך את כל העולם, ילוד אשה, כשנכנסו אנשים ללשכת הגזית, כל יהודי שני שיצא משם זה היה עם עוד כולל, עם עוד ישיבה, עם עוד חידר, עם עוד בחור שלא נזרק מישיבה.

אני רוצה לומר לכם, מי אני שיעמוד כאן לפני אברכים, רבינו היה אומר שאברכים זה גן עדן, זכורני שנכנס איזה אברך לראש הישיבה ואמר לו, קשה לי אני רוצה לעזוב את הכולל, אמר לו רבינו, אתה רוצה לעזוב בוא נחשוב מדוע, אבל קודם תדבר דברים ברורים ותאמר שאתה רוצה לעזוב את גן עדן, שתבין מה השאלה, וכשנבין מה השאלה נגיע לתשובה, היה אומר שאברכים בכולל פוניבז' שלומדים תורה מעוני הם מחזיקים את העולם, והוסיף שהרמ"ם הם חשובים מאוד אבל דרגתם היא לא כדרגתם של האברכים שיושבים כל היום ולומדים תורה מתוך עוני.

רבינו זצ"ל אמר פעמים רבות ודבר זה הוא מתנה לכל אחד כשיחזור הביתה, שיכתוב את זה באותיות קידוש לבנה, שאנחנו חיים בדור בעולם שאין בו רוח של אמת כלל, בכל מקום, בכל רחוב, בכל חנות, בכל מקום שיוצאים אין בו רוח של אמת כלל, ומי שלא מבין כי הוא המאושר ביותר על זה שהוא זכה להיות בין כותלי בית המדרש עליו אמר דוד המלך (בקפיטיל מט) 'אדם ביקר - אדם שנמצא ביקר בתוככי בית מדרש, ולא יבין – ואינו מבין את ערך עצמו, כבהמות נדמו, אדם שזכה להיות בצילו של היכל, אברך, הרי הוא צריך להיות המאושר עלי אדמות, בכל העולם אין רוח של אמת, הוא עולם של שקר, של דמיון, בתוככי בית המדרש זה המקום היחיד שמי שנמצא שם הוא המאושר ביותר עלי אדמות, מי שלא מבין את זה כבהמות נדמו.

כאשר רבי ברוך בער ליבוביץ הספיד את החפץ חיים בקמניץ הוא קרא את הפסוק 'בלחם ודמעה', ואמר שהלחם הרי הוא הבסיס של האדם וכל אחד אוכל את הלחם מספר פעמים ביום, והלחם שלנו מיום פטירת הח"ח זה דמעה, אני אומר לכם הלחם שלנו מפטירת הראש ישיבה זה דמעה, ראשי ישיבות, ראשי כוללים, משפחות שבורות ורצוצות, אין לנו אב זקן, לא היתה שאלה כמעט שהוא לא היה פותר, הוא לקח את האחריות על כלל ישראל, הוא היה דוגמא של יחיד בדורו שלמד תורה עם כל הכלים שהתורה נדרשת בהם, בראש ובראשונה, ענוה, לפעמים היה קשה לנו לראות איך הוא מדבר עם ילד, עם בחור מדימונה, כשזה אל שווים, אי אפשר לתאר, כמה שהיה ענק שבענקים החזיק את עצמו אפס אפסים, הוא היה אומר שאברכים אוהבים לתת סנדקאות לאדם הכי זקן בעיר, ובגלל שכנראה אני הכי זקן בב"ב מגיעים הרבה לבקש ממני סנדקאות, ברח מן הכבוד, מאס בפרסום, פעם ביציאתו מן הבית הוא אמר לי 'כל חיי ברחתי מן הפרסום, אוי איזה גלויות אני עובר, היום אני רק יוצא כל העיר יודעת לאן אני יוצא ומתי אני חוזר, איזה גלות נוראה אני עובר, אבל אני מוכן לעבור את הגלות הזאת למען זיכוי הרבים.

בתקופה שהוא היה רה"י ביישוב"ק פוניבז' הוא היה נסתר שבנסתרים, פעם אחת במסיבת חנוכה חיכו כולם לבואו של ראש הישיבה, וכאשר הוא הגיע ובחור צילם אותו, הוא חזר הביתה, בזה נגמרה אצלו המסיבה, הוא שנא את הכבוד שנאת מוות, לא היה הולך לחתונות רק של נכדים, ואם היה הולך הלך רק לחופות, והיה אומר שהוא לא מבין איך ראש ישיבה יכול להיכנס לחתונה הרי לאחר שרוקדים בשבילו וכל הכבוד שעושים לו, אם נשאר לו עוד משהו בעולם הבא הכל נמחק, אבל היה מוכן לבוא לישיבות להתבזות עם כל השירה בגלל זיכוי הרבים, בשביל זה הוא היה מוכן, כאשר החזו"א כיבד אותו וליווה אותו עד פתח ביתו, הוא הפסיק לבוא לחזו"א, אך הרבנית לא ויתרה וביקשה ממנו שימשיך, ואמר לי הראש ישיבה שפעמיים היא הצליחה והגעתי אך לא יותר, ולפני כמה שנים הראש ישיבה ביקש מעשרה אנשים שיבואו איתו לקבר החזו"א כדי לבקש מחילה, כי אולי החזו"א חיכה לי וציערתי אותו.

וכן בעניני קדושה, אי אפשר לתאר, כל מי ששומע על שמירת העינים שלו מתבייש מעצמו, פעם הוא התבטא ואמר שמעולם הוא לא הטה את ראשו כדי לראות אשה, הוא לא הרשה לנו לדבר לנשים בשום פנים ואופן, יום אחד קיבלתי טלפון מארגון של אלמנות ויתומים, ואף שאינני מדבר לנשים אמר לי המארגן שכאן המצב שונה כיון שמדובר כאן על דרשה לנשים אלמנות מבוגרות, והסכמתי, זה היה באולם ערלוי בב"ב ודיברתי, ולאחמ"כ הלכתי למעריב אצל הרה"י ולאחר מעריב נכנסתי לחדרו ואמרתי לו שהיום עשיתי דבר בלי לשאול וסיפרתי לו, וכשהוא שמע את הדברים הוא הרים את ראשו, ואמר לי כיצד הלכת בלי רשות?, אמרתי לו הרי מדובר על אלמנות מבוגרות, אך הרה"י לא הסכים לשמוע ואמר לי, אין הבדל צעירות, מבוגרות, אלמנות, אתה לא הולך בלי רשות, תמיד כשהיינו אומרים שם בין האברכים שצריך לשמור את הילדים מכל מיני דברים, הוא היה אומר הילדים? ובחורים, והאברכים, והזקנים, עליהם לא צריך לשמור?

מיעוט אכילה, אני לא יכול להגיד מיעוט אכילה, כי אינני יודע אם זה נקרא מיעוט, כל חייו הוא אכל את המינימום שבמינימום כדי קיום גופו, מעולם הוא לא אכל ממתקים, מיני מתקה, וכמובן עוגות מאן דכר שמה, הרופאים היו אומרים שהוא נמצא בתת תזונה קבועה, מאיפה הוא חי הרופאים לא ידעו, אך יושבי בית המדרש כן ידעו, מן התורה אכל.

מיעוט שינה, כשהוא היה בישב"ק פונביז' תקופות שלמות הוא היה מגיע הביתה רק בשבתות, היה לו חדר למעלה, ושם היתה לו מיטה, שזה אומר ספסל רעוע שבקושי היה ראוי לשבת עליו, ועליו מידי פעם הוא שם את הראש, ובליילות הבחורים שמו לב כי יש אור משונה מהחדר, וכאשר הם עלו והציצו לחדרו הם גילו שהוא לומד לאור נרות, ולמחרת ניגשו אליו ושאלו מדוע הראש ישיבה משתמש בנרות הרי יש חשמל? והשיב להם רבינו שביום הוא מדליק את האור, אך בלילה הרי אני ר"מ ביום, לא קיבלתי רשות לפתוח את האור גם בלילה, מספיק שאני ישן כאן, ישב ולמד לאור נרות, לילה אחרי לילה, בכל ליל שבת הוא היה מזדרז לאכול את סעודת ליל שבת, והולך לישון, וכשכל בני העיר חזרו מסעודת ליל שבת הוא כבר היה קם, עטוף בטלית, והולך לביה"כ ירחי כלה, ולומד כל הלילה ליד העמוד, הוא לא ישב כדי לא להירדם, אחד מהמתמידים של הדור הלך בלוייה ובכה ובכה, וכששאלו אותו על כך, אמר כי אני תלמיד של הראש ישיבה מירחי כלה, תלמיד של המחזה של ההתמדה הגדולה, וכשרה"י שם לב שהתחילו להסתודד שם הוא ברח והלך לבתי מדרשות אחרים.

חז"ל אומרים במס' תענית (כ"ד ע"ב) 'כל העולם כולו ניזון בשביל חנינא בני וחנינא בני די לו בקב חרובים מערב שבת לערב שבת', במילים צדיק ובמילה דין יש את המילה די, אדם יתן את הדין לא רק על עבירות אלא גם על כך שהוא לא אמר: די! ולקח מהעולם הזה דברים שהוא לא היה זקוק להם, וזה הפשט כל העולם כולו ניזון בשביל חנינא בני מכח זה שהיה ניזון בקב של חרובים ואמר די לכך כל העולם ניזון ממנו, הרה"י בנה לעצמו את הכלים ההכרחיים לצורך קיומו בעולם הזה בשינה ואכילה ועל השאר אמר די, עם כל הכלים האלה הוא למד תורה לשמה, גם כשהוא ענה תשובות לאנשים בנושאים שונים הוא היה בתוך הסוגיות, זכיתי פעמים רבות להכניס אנשים לרה"י לעצה ותושיה, ובאמצע שהיינו דנים איתו על ענינים שונים הוא פתאום שאל שאלה בלימוד, הוא היה עונה על שאלות עמך בית ישראל באחריות גדולה, אבל סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה הראש היה במקום אחר.

אהבת התורה שלו זה דבר שאי אפשר לתאר, הוא היה מדבר על קושיא של הרב מבריסק עשרות בשנים, וכל מי שנכנס ושמע אותו פעם ראשונה היה בטוח שזוהי הפעם הראשונה שהראש ישיבה מדבר על השאלות הללו, התלמידים שהיו קרובים לראש הישיבה ידעו את השאלות שהראש ישיבה היה רגיל לשאול יותר ממודה אני, היתה שאלה ששאל הרבי רבי יואל מסטמאר כשהתארח בשווייץ בענין עגונות במים שאין להם סוף, ולאחר התפילה הראש ישיבה התווכח ע"כ עם הרבי מסטמאר ומאז ועד יום פטירתו הוא לא הפסיק לדוש בשאלה זו, והיה אומר לי הרי אתה מלמד שמעתתא ובשמעתתא ז' הרי זה הנושא של עגונות, מי צודק בויכוח?, ואמר לי שהוא חושב שבאמת הוא לא צודק אלא הרבי מסטמאר צדק, אך שבועיים לאחמ"כ כששוב הוא דיבר על הקושיא הוא אמר לי שאני דוקא חושב שאני כן צודק, וכך שוב ושוב הוא דש באותה קושיא לאורך שנים, עד כדי כך שכמה שבועות לפני פטירתו כאשר הוא שכב על ערש דווי הוא אמר לנכדו רבי יוסף ברלין שהוא חושב שבאמת הרבי מסטמאר כן צדק, עשרות שנים קושיא אחת!

לפני שנים רבות הייתי אצל האדמו"ר רבי אברהם לנדא מסטריקוב זצ"ל שהיה תלמיד של הרב מבריסק זצ"ל ואמרתי לו שאני זוכה להכנס בשבתות לראש הישיבה ובתוך הדברים אמרתי שהראש ישיבה הוא צדיק, ואז הוא אמר לי צדיק? צדיקים יש הרבה, הוא 'א' ריינע מענטש' (אדם נקי), שמעתי אחרי זה מרבי יצחק זילברשטיין שליט"א שחמיו מרן הרב אלישיב זצ"ל אמר לו לא פעם ולא פעמיים שרבי אהרן ליב הוא 'א' ריינע מענטש' קרוב לרוח הקודש, רבי גדליה הוויגסברג מספר שרבי חיים קניבסקי שליט"א אמר לו שהלל מחייב את העניים והרב שטינמן מחייב את הזקנים, וכאשר הראש ישיבה חזר מהנסיעה לאמריקה סיפר שהיה אצל רבי חיים שטיין זצ"ל שהיה אחד מגדולי ראשי הישיבות בארה"ב והוא אמר לו באותם מילים, הלל מחייב את העניים ואתה ר' אהרן לייב מחייב אותנו את הזקנים, אותו מילים של רבי חיים.

רבינו רה"י לקח אחריות על כל העולם היהודי, כאשר אחד מקרובי משפחתו היה מעוכב זיווג ות"ח אחד שלח אליו להזכיר את העצה ללמוד מס' קינים הידועה כסגולה לזיווג ולישועה, ביקש רה"י מאותו ת"ח שילמד את מסכת קינים עבור אותו קרוב משפחה של רה"י, ולפליאת מקורביו מדוע רה"י אינו לומד בעצמו עבור בן משפחתו? אמר כיצד אלמד עבור קרוב משפחתי והלא כמעט כל יום מגיעים אלי מעוכבי זיווג ואם אלמד עבורו אהיה חייב ללמוד עבורם באותה מידה!

ה' יעזור שזכותו של מרן ראש הישיבה זצ"ל תעמוד לנו ונזכה בקרוב לביאת גואל צדק במהרה בימינו אמן.